

5. Babits Mihály: *Európaiság és regionalizmus*. Erdélyi Helikon, 1930. 1. 3–6.
6. Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. V/2. 924–936.
7. Marosi Ildikó: *A Helikon és az Erdélyi Szépművés Céh levelesládája 1924–1944. I–II*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1981.
8. Lásd (D. Gy)[Dávid Gyula]: *Kriterion Könyvkiadó*. In: Dávid Gyula (szerk.): *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon III*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1994. 270–281.
9. Vö. Füzi László: *Egy regionális ideológiáról*. In: *A magyar irodalom szolgálatában*. 179–183.
10. Pomogáts Béla: *A transzilvanizmus*. Az Erdélyi Helikon ideológiája. Akadémiai Kiadó, Bp., 1983. 6.
11. Gáll Ernő: *Az „erdélyi lélek”: mítosz és valóság*. Utunk, 1972. 30., 31. Újraközölve in: Uő.: *Tegnap és mai önismeret*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1975. 32–48.
12. Nagy György: *A kezdeti transzilvanizmusról*. Korunk 1973. 1652–1658; Uő.: *Gondolat és funkció*. Bevezetés egy eszmetörténeti monográfiához. Korunk, 1977. 2. 250–254; uő.: *Szimbolikus illusztráció és történelmi tartalom*. Egy eszme- és magatartásrendszer elsődleges összetevőiről. Korunk, 1981. 739–744.
13. Láng Gusztáv: *Jegyzetek a transzilvanizmusról*. Utunk, 1973. 50.
14. Fábrián Ernő: *A tudatosság fokozatai*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1982. 7.
15. Kacsó Sándor: *Az igazi erdélyi szellemiség*. Erdélyi Helikon, 1938. 1. 36–37.
16. A transzilvanizmus kezdetei a 19. század utolsó harmadára nyúlnak vissza, amikor az 1867-es osztrák–magyar kiegyezést követően Magyarország erőteljes polgári fejlődésnek indult, ami a vidék fokozatos gazdasági és szellemi lemaradásával, alkotóerőinek a központ felé irányulásával járt együtt. Az irodalomban viszont már az 1870-es évek közepétől jelentkeztek olyan törekvések, amelyeknek célja Budapest elszívó hatásával szemben egy-egy vidék szellemi erőinek tömörítése volt. Ez a törekvés hozta létre 1876-ban a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaságot, 1881-ben az aradi Kölcsey Egyesületet, 1888-ban a Kolozsvárt alapított Erdélyi Irodalmi Társaságot, a nagyváradi Szigligeti Társaságot, 1906-ban a temesvári Arany János Társaságot.
17. K. Lengyel Zsolt: *A meghíúsult kompromisszum*. A transzilvanizmus eredete és alakjai az 1920-as években. In: K. L. Zs.: *A kompromisszum keresése*. Pro-Print Könyvkiadó, Csikszereida, 2007. 217–264.
18. Pomogáts Béla: *Viták áramában*. In: *Jelszó és mítosz*. 17. 5–14.
19. Pomogáts Béla: *A transzilvanizmus*. 193–206.
20. Balázs Imre József: *A transzilvanizmus és a dugó*. Látó 2004. 3. 63–70.
21. A kötet – „Tiltott könyvek – szabadon” haskötővel ellátva 1992-ben látott napvilágot a Kriterionnál.
22. (D. Gy) [Dávid Gyula]: *Transzilvanizmus*. In: Romániai Magyar Irodalmi Lexikon V/2. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár – Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár, 2010. 924–936.
23. *Mit akarunk?* Provincia 2000. április, 1. szám. Megjelent a *Ziua*, illetve a *Krónika* mellékleteként a Nyílt Társadalom Alapítvány támogatásával.
24. Kántor Lajos: *Sárkányölő*. Szabédi László, a transzilvanizmus és népiség. Kortárs, 1998. 9.
25. Uo.
26. Láng Gusztáv: *„Visszatérő” irodalom?* Pomogáts Béla: Magyar irodalom Erdélyben (1918–1944). Kortárs Online, 2010. július

„KORNISS PÉTER ÚJRA ITTHON!”

■ Selmeczi György ezzel a mondattal kezdte lelkesen, lendületesen a kortárs magyar fotográfia egyik legkiemelkedőbb alakjának kolozsvári kiállításán mondott beszédét. Korniss Pétert és fényképeit régi és új barátok, ismerősök és ismeretlenek fogadták, tiszteletére szóltak a „fanfárok”.

Korniss Péter, a Nemzet Művésze, Pulitzer-emlékdíjas fotóművész 1937. augusztus 4-én Kolozsváron látta meg a napvilágot. A Szentegyház utcában lakott, és egészen biztos, hogy amikor gyerekként reggelente kifordult a sarkon a piarista iskola felé vagy meglátogatni a New York szállót vezető szüleit, a szeme sarkából megpillantva a Bánffy-palotát meg sem fordult a fejében, hogy a barokk műemlék dísztermeiben egyszer majd az ő fényképeit csodálja a nagyérdemű. A történelem eseményei meghatározóaknak bizonyultak az életére. Családja Magyarországra menekült, ott tanult, kezdett dolgozni, ott talált szerelemre, ott születtek gyerekei. Az élet elszakította szülővárosától, de túlzás nélkül mondhatjuk, hogy Korniss Péter erdélyi maradt, s ezt nemcsak az itteni kultúra és emberek iránti szeretete, illetve a gyerekkorából felderengő néhány román szó bizonyítja. Felesége gyakran tréfálkozik vele, hogy még nyolcvan-két éves korára sem tanulta meg, hogy a tészta Magyarországon laskát jelent, Korniss Péternek az almás sütemény ma is tészta.

Korniss sosem távolodott el Erdélytől, 1967-ben visszatért szülőföldjére, Novák Ferenc „Tata”, koreográfus, etnográfus kísérőjeként, és felfedezte Szék autentikus világát, azt a zárt világot, ahol mintha megállt volna az idő, s még élő volt mindaz, amit Magyarországon már csak a néprajzi múzeumok és szakkönyvek őriznek. Korniss Péter felfedezte ezt a világot, megörökítette, megmutatta, megőrizte. Korai fényképei, melyekből a kolozsvári kiállításán is egy teremnyit láthatunk, ennek a paraszti világnak a lenyomatait, elbűvölnek, szépek, és még számunkra, erdélyi befogadók számára is van bennük valami szinte egzotikus. Az 1975-ben készült *Fejkendős lány* tiszta arca, büszke tartása, az, ahogyan a nyakában látható gyöngysorok ellenére is egyszerűség árad belőle, szinte megigézi a nézőt. Ez a kép jól kifejezi Korniss 1967 és 1978 közöttire tehető első művészi korszakának stílusjegyeit: a fehér-fekete képek szinte beszippantják a nézőt, a jelenetek részeseivé válunk, átrezzük az érzelmeket, a munka fáradalmait, a táncház hevét. Az *Anya és bubája* című kép az egyik közismert alkotása (főként, mivel két évtizeddel később kis csavarral újra feldolgozta a témát), melyen nem csak az aranyos csecsemő lágyítja meg a befogadó szívét, az anya mosolya és tekintete a bensőséges csodás példája. Az anya úgy néz a fotósra, illetve a kamerába és ezáltal a nézőre, mintha legkedvesebb családtagjára nézne. Korniss képein érezzük, hogy nem egy megfigyelő tárgyilagosságával, hanem bennfenteseként örökítette meg a szemlélt világot.

Művészetének második periódusa 1979–1988 közé tehető, ez a korszak elsősorban a szociofotó műfajáról szól, ekkor készült el többek között a híres *Vendégmunkás* sorozat, melyen egy ingázó munkás életét, mindennapjait örökítette meg. A korszak képei betekintést engednek a nyolcvanas évek Magyarországának nagyvárosi és vidéki létformáiba. Ez a periódus – valószínűleg nagyon is tudatosan – kimaradt a mostani, kolozsvári kiállításból, ám hiányát nem érzi, nem is sejtí a befogadó.

Korniss 1989–2016 közötti korszakát a Változás címszóval szokták illetni (például a *Folyamatos emlékezet* című, a Nemzeti Galériában rendezett kiállításának katalógusában is így szerepel). A változás itt többet jelent a politikai rezsimnek forradalmi változásainál, a vasfüggöny keleti oldalán található Európa újjászületésénél. Korniss Péter a változást, amit az idő hozott, ott éri tetten, ahol korai fényképei készültek, visszatér Erdélybe, visszatér Székre, ahol világok izgalmas találkozására bukkan. 1967-bean még attól félt a néprajzos szakma, hogy az, amit Széken találtak, rövid időn belül eltűnik. Korniss is abban a hitben fotózott, hogy talán soha többé nem lesz erre esélye, mert a széki népviseletet egyszer csak ugyanúgy levetik, mint más tájegységeken, és beadják a múzeumok raktáraiba. Ám a képei teljesen másról mesélnek. A korszak fotói – a kolozsvári kiállításon ezek szintén egy egész termet kaptak – együttéléstről, továbbélésről mesélnek. A 2008-as *Görkorsolyás lány* című fotón egy kamaszlányt látunk, modern öltözetben, farmerben, lábán görkorsolya, mögötte pedig a család vagyona, szöttesek, a falon egy falvédő, utolsóvacsora-jelenettel. Ennél talán még sokkal több a kontraszt, a *Lakodalomra hazaérkezett vendégmunkás otthonában* (2016) című fotó, melyen a fejkendős fiatalasszony a népviseletre emlékeztető szinte mininek mondható ruhát visel, a háttérben pedig modern lakást látunk, méretes plüss nagymacskákkal dekorálva. Korniss nemcsak észrevette azt, hogy ezen a tájon mennyire izgalmasan mennek végbe a változások, hanem keresett egy megfelelő művészi nyelvezetet is arra, hogy ezeket közvetítse: ekkor kezdett beállított és bevilágított fotókat készíteni. Ezek a képek megrendezettséjük és statikuságuk által még inkább kifejezők, szinte megbénítják a szemlélőt. Bár még mindig bejáratosok vagyunk egy zárt világba, hisz belépünk a képek alanyainak falusi otthonaiba, már külső szemlélőként, néha kissé tanácstalanul szemléljük az alakokat.

A harmadik tematikus együttést 2005 és 2012 között készült képek jelentik, melyek a betlehemezés hagyományára koncentrálnak. Akárcsak a fentebb leírt alkotások, ezek is modern világ és hagyomány elegyére mutatnak rá. Debrecenben minden évben betlehemes találkozót rendeznek, melynek keretein belül az ősi népszokás jellegzetes szereplői, beöltözött figurái a városi környezetben jelennek meg. Korniss e fotók esetében is a beállított fényképet választja, erősen megszerkesztett, néha már-már erőltetettnek ható kompozíciókat. Ám éppen ez adja a képek pikantériáját, a felfokozott ellentét, az

erős kontraszt a „képünkbe tolja” a változást, kényszerít, hogy elgondolkozzunk rajta. A *Betlehemesek a lakótelepen* című kép – mely a kiállítás plakátját is adta – a sorozat egyik legerőteljesebb darabja. A betlehemes játék már önmagában bizarr figurái, akik között van, aki katonaruhát visel, más szedett-vedett rongyokat, egy végeláthatatlan szocmodern tömbházsor előtt állnak. A látvány szinte groteszk, majdhogynem érthetetlen. A néző nehezen hiszi el, hogy a jelenet nem egy kortárs művész performance-ja, hanem tulajdonképpen a valóságot látjuk – a fotós csak igazított a tálaláson. A sorozat képei annyira természetellenesek, hogy a befogadó a sokadik fotó után sem tud megbékélni a látvánnyal, valószerűtlennek érzi azt.

A negyedik terem szintén egy rövidebb, öt éves időszakot ölel fel, 2012 és 2017 között. Tematikailag visszaköszön a *Vendégmunkás* sorozat, hiszen ezeken a fényképeken, a Magyarországon dolgozó széki asszonyokat látjuk, másrészt szervesen tovább épül az elkezdett lánc: a hatvanas évek táncházában pördülő leány, a kilencvenes évek változásait szemléltető anya, itt talán nagymamaként jár ki raffiazacskóival egy pesti belvárosi bérházba takarítani. És hogy mitől izgalmasak a képek? Van, ami nem változik: a széki nők, asszonyok népviseletben járnak a magyar fővárosba, azt viselik a budapesti utcán és a század eleji stílusban berendezett otthonokban (az ugyancsak beállított képeken). Sőt ezek a nők ezt viselik egy képkiállításon is, hagyományos ruhájában jelent meg az a néhány széki is, aki részt vett a kiállítás augusztus 17-i megnyitóján. Az *Úton* című 2015-ben készült fotó a sorozat egyik szemléletes darabja: a vörös viseletben, fekete fejkendővel tekintetét a nézőre szegező nő kezében kockás szatyrok, mögötte szürkeség, autók és buszok. A néző érzi azt a kiszolgáltatottságot, amit csak idegenben, egyedül érez az ember, és ha csak egyszer is megfordult nagyvárosi, például budapesti buszpályaudvaron, feldereng benne a „Magyarban dolgozók” jellegzetes rétege, akik azonban nem népviseletben, inkább hamisított márkás ruhákban szállnak fel a buszra. Amit ezen a képen látunk, percekig hihetetlen és megmagyarázhatatlan.

A képeket a kiállítás kurátora, Jerger Krisztina szisztematikusan rendezte, szövegei segítenek megérteni a „változásokat”, ám fontos megjegyeznünk, hogy nem négy különböző korszakról kell beszélnünk, hanem négy fázisról, amelyek egymást építették, építik tovább, és összeségükből kerekedik ki Korniss életműve. Sőt az a Korniss, aki a rendszerváltás előtti *Nők Lapja* fényképésze, a *GEO* és *National Geographic* munkatársa, egy holland táncegyüttes fotósa volt, nemcsak a széki siratóasszonyok bánatát tudta megragadni fényképein, hanem az észak-amerikai indiánokról is hiteles fotókat készített, egy idegen kultúrát ugyanúgy képes volt megragadni és átadni. Selmeczi György nyitóbeszédében megállapította: „Korniss mindenekelőtt a tűnődés mestere. Mindig feltűnt nekem, hogy képeinek gazdag rétegei között ott találni a tűnődés, a reflexió, a motívum továbbgondolásának, a képben rejtőző történetnek a jeleit. Mert Korniss a történet mestere. Nemigen láttam olyan képét, amelynek mélyrétegeibe ne szövédné egy történet, a szereplők története, a fotós története, a mi történetünk, amelyet a fotós szeretettel helyez el a művészet aurájában.” Nem tudom, hogy Korniss tűnődik-e, de mi tűnődünk a képei láttán – és nem a saját múlandóságunkon, örömlünkön vagy bánatunkon, mert fotókkal elmondott történeteivel képes kizökkenteni saját világunkból, hogy elmerülhessünk egy másikban.

A fotóművész a megnyitón csak rövid beszédet mondott, elsősorban köszönetnyilvánítások sora hangzott el, másrészt tréfálkozva emelte ki, hogy sikerült valami frappánsat megfogalmaznia: „a fotográfus a valóság kiszolgáltatottja”. Tény, hogy a fényképész abból alkot, amit a maga körüli világban lát, azzal kell dolgoznia, ami őt körülveszi, de az is tény, hogy a jó fényképész úgy tudja kiválasztani a világnak egy-egy szegletét, hogy képe mögöttes tartalma gazdagabb lesz, mint egy szürreális festmény. Korniss Péter tavalyelőtt egy interjúban többek között arról mesélt, hogy a *Leltár* című 1998-as kiállítását, mely számára egy korszak lezárását jelentette, belső űr, a hiány érzete követte. Persze szép lassan az új témákkal megtalálták egymást, de – ahogy mondta – fiatalon mindig könnyebb újrakezdeni. Korniss talált egy új, más, merészebb stílust – melyben talán még gazdagabb a mögöttes tartalom, mint korábbi, hagyományosabb fényképein. A *Betlehemesek* vagy a Budapesten dolgozó széki asszonyokat bemutató sorozat a képek tudatos megkomponáltsága által beszél. A régi fehér-fekete képek olyanok, akár egy-egy óda

vagy ballada, annak ellenére, hogy a néző betekintést nyer zárt és szinte mesei világba. Az új képeken a beállítottság, a frontális szereplő, a szinte természetellenes mozdulatlanság színekkel egészül ki. Ezek a képek kiáltványok, propagandafüzetek, melyek nem eszméket vagy rendszereket dicsőítenek, csak fennhangon szónokolnak a változásról.

Az augusztus végén a kolozsvári Bánffy-palotában megnyílt kiállítás a *Változások* címet viseli. Jerger Krisztina válogatása nemcsak azt mutatja meg, hogy a Korniss által megörökített világ hogyan változott, hanem azt is, hogy a fényképész stílusa hogyan változott vele. Sajnos a különböző korszakokat nem időrendi sorrendben járja végig a látogató, bár tény, hogy van egy izgalma annak is, hogy csak az utolsó, kissé félreeső teremben pillantjuk meg a kezdeteket. Ám fontos hangsúlyozni, ezek a kezdetek Korniss számára a legkedvesebbek, fényképezett világszerte Dél-Amerikától Oroszorszáig, de széki komáit igyekszik minden évben meglátogatni. És igen, ha őszinték vagyunk a hatvanas-hetvenes évek paraszti társadalmát, a díszes ruhában kaszázó lányokat, az iskolába igyekvő gyerekeket megörökítő képei nyugalmat árasztanak, míg a változásokra kiélezett sorozataiban ott vibrál a feszültség.

A kiállítás képeit vagy a művész stílusát természetesen hosszan lehetne még elemezni. Ahogy Selmeczi is sejtette felkiáltásával, mielőtt meglendítette a karmesteri pálcát: „Szóljanak a fanfárok!”, Korniss Péter hazatérése ünnep. Selmeczi hangsúlyozta, Korniss olyan mai művész, „aki nélkül nincsen kortárs magyar gondolkodás”. Igen, Korniss olyan alakja a magyar kultúrának, olyan erdélyi figurája, aki történelmet írt – mint kortársai közül nem kevesen. Majd tíz évvel ezelőtti kiállítását még jó barátja Kántor Lajos nyitotta meg, pár éve, erdélyi látogatásakor még meglátogatta Kallós Zoli bácsit, akivel egykor együtt járták a falvakat, s Budapestre hazatérve beszámolhatott erdélyi élményeiről Kányádi Sanyi bácsinak. Változik a világ, változnak az értékek: Korniss még az a fényképész, aki – saját elmondása szerint – megtisztelve érezte magát, és hálás volt, hogy lefotózhatta képei szereplőit. Hálás a bizalomért. Ez a lelkiület a változások ellenére ott van Korniss minden képén, ő nemcsak fényképez, hanem tisztel, megörökít, megőríz, megmutat.

Várjuk a következő kiállítást, várjuk az újabb képeket, addig is igyekszünk megtanulni Kornisstól, hogy hogyan kell látni.

Tóth Gödri Iringó

